

TRUBARJEV PREDGOVOR K NOVIČA TESTAMENTA PVSLEDNEMU DEILU

Primož Trubar je prevedel celotno *Sveto pismo Nove zaveze* in psalme iz *Stare zaveze*, tj. *Ta celi psalter Davidov*.¹ Kot prvega je prevedel in leta 1555 objavil Matejev evangelij *Ta Evangelij svetiga Matevsha*,² leta 1557(–1558) je izšel *Ta prvi deil tiga Noviga testamenta*,³ leta 1560 *Ta drugi deil tiga Noviga testamenta*,⁴ leta 1561 dve pismi Korinčanom in pismo Galačanom *Svetiga Pavla ta dva listy htim Corinthariem, inv ta htim Galatariem*,⁵ leta 1567 *Svetiga Pavla lystuvi, htim Efeseriem [...]*,⁶ kjer so bila Pavlova pisma Efežanom, Filipljanom, Kološanom, Tesaloniča-

- 1 Ta Celi Psalter Daidou, V tim so vsi shlaht vissoki boshi Nauuki, Troshti, Prytshi, Prerokouane, Ti Iesuseue inu nega Suet e Cerque, Molytue, Proshne, Huale inu Sahuale, etc. Sdai peruizh vta Slouenski Iesik Istolmazhen, inu kratku sastopnu Isloshen, skusi Primosha Truberia Crainza. VTibingi 1566. – V navedkih v Trubarjevi pisavi ni prevzeta njegova črka »f« za »s«, ker bi zaradi Trubarjeve nedosledne rabe (marsikje »f« tudi za »z«) dosledni prepisi ovirali razumevanje besedila; zato Trubarjev zapis »sh« pomeni »š« ali »ž«, »zh« vedno »č«, »v« pa »u« ali »v«. Op. urednika.
- 2 Ta Evangelij svetiga Matevsha, sdai pervizh vta Slouenski Iesig preobernen, [Tübingen] 1555.
- 3 Ta prvi deil tiga Noviga testamenta, vtim so vsi shtyri evangelisti inv tv Diane tih Iogrou, sdai peruizh vta Slouenski Iesik, Skusi Primosha Truberia sueistu preobernen. Tvbingae 1557.
- 4 Ta drugi deil tiga Noviga testamenta, vtim bosh imel vse listy inv pisma tih Iogrou, Skratkimi inu Sastopnimi Islagami, Sdai peruizh is mnogogeterih Iesikou, vta Slouenski, skusi Primosha Truberia Crainza, sueistu preobernen. VTibingi 1560.
- 5 Svetiga Pavla ta dva listy htim Corintariem, inv ta htim Galatariem, Sdai peruizh is mnogogeterih Iesikou vta Slouenski sueistu tolmazheni, Inu kratku tar sastopnu Isloszheni. Skvsi Primosha Truberia Crainza. VTibingi 1561.
- 6 Svetiga Pavla lystuvi, htim Efeseriem, Filiperiem, Colosseriem, Tessionalihieriem, Timoteu, Titu inu Filemonu, pissani, sdai peruizh v ta Slouenski Iesyk tolmazheni, inu kratku sastopnu islosheni, skusi Primosha Truberia Crainza. VTibingi 1567.

nom, Timoteju, Titu in Filomenu in čez deset let, 1577 *Noviga testamenta pvsledni deil*,⁷ v katerem so bila Pavlovo Pismo Hebrejcem, Jakobovo pismo, Petrovi pismi, Janezovi pismi, Judovo pismo in *Razodetje*. Leta (1581–)1582 je Trubar natisnil *Ta celi Novi testament*⁸ v dveh delih. Vsi deli *Svetega pisma* so bili natisnjeni v Tübingenu.

Prevod ve *Nove zaveze* je izredno pomembno Trubarjevo delo, ker je prvi prevod *Svetega pisma* v slovenščino in ker pomeni neke vrste Trubarjevo življenjsko delo, saj se mu je posvečal domala trideset let. Trubar pa za prevajanje in komentarje ni uporabil le vseh intelektualnih zmožnosti, temveč tudi lastni denar. Poleg prevoda svetopisemskih tekstov pa so izredno pomembni tudi Trubarjevi komentarji k posameznim tekstom in Trubarjevi predgovori v nemškem in slovenskem jeziku k vsaki knjižni izdaji svetopisemskih tekstov. Trubar ni prevajal kot strokovnjak za svetopisemske tekste, temveč kot dušni pastir in pridigar, ki je poskrbel za domala vse, kar je bilo potrebno za Cerkev slovenskega jezika Augsburgske veroizpovedi. Kot dušni pastir je imel pred očmi celotno družbo v slovenskih deželah, predvsem pa rodno deželo Kranjsko, kjer je Cerkev slovenskega jezika resnično zaživela in je uživala vso podporo deželnih oblasti. Pri prevodu Matejevega Evangelija je Trubar objavil samo slovenski predgovor. Povezanost z verniki slovenskega jezika je med drugim poudaril s tem, ko je zapisal, da je razlog za prevod želja, ki je prišla od njih: »[...] ste ui nas prossili (potehmal ta vegshi del Ludi vnashi desheli drusiga Iesiga ne sna, samuzh ta Slouenski), De mi te suete Euangelie inu Listuue, koker so ty od tih Euangelistou inu Iogrou pisani, tudi vta Slouenski Iesig ispisshemo«.⁹

- 7 *Noviga testamenta pvsledni deil*, vtim so S. Paula htim Iudom, S. Iacoba, Petra, Iansha, Iudesha listuui, inu S. Iuana Resodiue, Skratkimi sastopnimi Islagami, Druguzh poprauln inu prepissan sdai peruizh drukan, od Primosha Truberia. VTibingi 1577.
- 8 *Ta celi Novi testament nashiga Gospvdi inv Isvelizharie Iesusa Cristusa, na dua maihina deilla resdilen, vtim ie tiga stariga Testamenta dopolnene, Summa inu praua Islaga, druguzh pregledan inu vkupe drukan, skusi Primosha Truberia Crainza Rastzhizheria*. VTibingi 1582; *Ta drugi deil Noviga testamenta v tim so vsa Pisma tih Iogrou, druguzh pregledan inu vkupe drukan, od Primosha Truberia*. VTibingi, 1582.
- 9 *Ta Evangeli svetiga Matevsha, V: Biblia Slavica IV, 3, Paderborn, München, Wien, Zürich 2006, 5; Gerhard Giessmann, Die slowenischen Vorreden Primus Trubers zu seinen Übersetzungen der Heiligen Schrift. V: Biblia Slavica IV, 3,2, 28.*

Trubarjevi slovenski prevodi *Svetega pisma*, ki so nastali večinoma v času delovanja na Württemberskem, so Trubarja povezovali z domovino po jeziku, saj so bili namenjeni prebivalstvu njegovega materinega jezika, in versko, ker so bili prevodi Svetega pisma deklarirana osnova veroizpovedi, ki jo je živel, pridigal in uveljavljal v svoji domovini, s svojimi predgovori pa je nagovarjal vse sloje prebivlastva na Slovenskem, z nemškimi plemstvo, ki je bilo naklonjeno njegovemu delu, s slovenskimi pa prebivalstvo slovenskega jezika. Primož Trubar je svojo vez z domovino in svojo deželno pripadnost izražal tudi s podpisi predgovorov. V Matejevem evangeliju se ni podpisal osebno, temveč z »Vashi slushabniki inu Bratie, V. T.«, leta 1557 »Vash Slushabnik inu Pastyr Primosh Truber Crainez«, v nemškem predgovoru pa »Ewer aller williger Diener und Seelsorger Primus Truber Creiner« (Vaš uslužni služabnik in dušni pastir Primož Trubar Kranjec). Leta 1560 se je podpisal le v nemškem predgovoru: »Underthenigster Caplan Primus Truber Crainer / der Christlichen Kirchen zu Kempten Pastor« (najponižnejši kaplan [...] pastor krščanske cerkve v Kemptnu); slovensko je bil zapisan kot avtor in prevajalec na začetku knjige, kot Primož Trubar Kranjec. Leta 1567 se je v nemščini podpisal: »E. Gnaden / Ehrnuesten vnd Tugendt Gehorsamer / trewer Caplan Primus Truber / Pfarherr daselbst« (vašim milostim pokorni, vdani kaplan Primus Truber, župnik prav tu [v Derendingenu]), v slovenskem predgovoru pa: »Vash vseh sueisti Slushabnik, Primush Truber, Crainez«; leta 1577 v nemškem: »Ewer Gnaden Ernuest vnd der Creinischen Windischen Gemein Gottes Trewer vnd dienstwilliger Seelsorger / Primus Truber« (vašim častitim milostim in kranjski slovenski Božji občini [Cerkvi] zvesti in vdani dušni pastir),¹⁰ v slovenskem: »Vash sueist star Pastyr Truber«.¹¹ V celem *Novem testamentu* 1582 je podpisan v

10 Oskar Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden zum slowenischen und kroatischen Reformationswerk. Studien und Texte zur Kirchengeschichte und Geschichte. Fünfte Reihe Band I. Institut für protestantische Kirchengeschichte, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Wien, Ljubljana 1989, 411. – Zbrana dela Primoža Trubarja XI. Nemški spisi. Ur. zbirke Jonatan Vinkler, ur. XI. knjige Edvard Vrečko. Ljubljana: Pedagoški inštitut 2011, 149–163.

11 Noviga testamenta pvsledni deil, XXV.

nemškem predgovoru: »Vnderthänigster trewer Caplan Primus Truber Creiner / Pfarher daselbst« (vdani zvesti kaplan [...] Kranjec, prav tam [v Derendingenu] župnik); v slovenskem, objavljenem v drugem delu, pa »Vash stari sueisti Pastyr Truber«. S to knjigo se Trubar tudi poslavlja od Slovencev: »Truber od Slouenou slouu iemle« in se podpiše Vash Truber.¹² V navedbi avtorja knjige in prevajalca pa je poleg deželne pripadnosti dodal še rodno vas: »Primosa Truberia Crainza Rastzhizheria«.

V prevodu *Psalmov* se je pod nemškim predgovorom podpisal: »Vndertheniger trew Dienstwilliger Prim. Truber Creiner« (vdani, zvest, uslužni), v slovenskem pa je označil tudi svojo rojstno vas: »Primosh Truber is Rastzhice«.¹³

Trubar je dajal *Svetemu pismu* osrednje težišče; v nemškem predgovoru 1567 je namreč zapisal, da je zelo želel, da bi Kranjci in Slovenci pogosto brali Pavlova pisma, da bi tako prave krščanske vere in njenih členov ne poznali le iz postil in dolgih razlag, temveč iz studenca s čistim besedilom *Svetega pisma*, ter na tej podlagi ostali trdni v veri ob vseh napadih in disputacijah.¹⁴ Vendar pa je posvečal veliko pozornost tudi komentarjem ter nemškim in slovenskim predgovorom v posameznih izdajah. V predgovorih je običajno posebej nagovarjal posamezne osebnosti ali skupine ljudi, prav tako pa se je vedno osredotočil tudi na določeno temo. Doslej je v delu *Trubarjeva ena dolga predgovor*¹⁵ Jože Rajhman znanstveno ovrednotil s teološkega vidika Trubarjev slovenski predgovor k *Ta pervi deil tiga noviga testamenta – Tiga noviga testamenta ena dolga predgovor*. Ob študiji je izšel tudi reprint Trubarjevega predgovora.¹⁶ Predgovor je obširna Trubarjeva teološka razprava na 200 straneh o opravičenju človeka pred Bogom kot najpomembnejšem nauku za zveličanje vsakega kristjana ter o drugih

12 Ta drugi deil Noviga testamenta. Faksimile v: Biblia Slavica IV, 3, Paderborn, München, Wien, Zürich 2006, 480.

13 Faksimile v: Biblia Slavica IV, 3, 608.

14 Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden, 397. – Zbrana dela Primoža Trubarja XI, 149–163.

15 Jože Rajhman, Trubarjeva Ena dolga predgovor. Ljubljana 1986.

16 Primož Trubar, Ena dolga predgovor k Novemu testamentu. Reprint. V Ljubljani 1986.– Zbrana dela Primoža Trubarja VIII. Tiga Noviga testamenta ena dolga predgovor. Ur. zbirke in VIII. knjige Jonatan Vinkler. Ljubljana 2010, 13–208.

naukih, ki zadevajo bivanje človeka na tem svetu.¹⁷ Drugi slovenski Trubarjevi predgovori doslej še niso bili deležni tako temeljitih študij. Trubarjeve nemške predgovore s komentarji je izdal Oskar Sakrausky.¹⁸

Vsi predgovori niso tako temeljite teološke razprave kot *Ena dolga predgovor*, temveč najdemo v njih različne aktualne poudarke. Med njimi so zagotovo zanimiva posvetila in nagovarjanja posameznih osebnosti in skupin, ki so bile s Trubarjevega vidika pomembne za evanġeljsko vero, ter sporočila slovenskim vernikom, ki so jim bili prevodi v prvi vrsti namenjeni. Tako je v knjigi *Ta prvi deil tige Noviga testamenta* Trubar nagovoril v slovenščini: vse dobre in bogaboječe kristjane, ki prebivajo v slovenskih deželah: »Vom vsem dobrim inv bogaboiezhim kerszhenikom, kir vtih slovenskih deshelah prebiuate«, v nemščini pa pobožne kristjane vseh stanov na Kranjskem, Spodnjem Štajerskem, Koroškem, na Krasu, v Istri in Slovenski marki: »Den Gottseligen Christen in den Landen / Crein / Vntersteyr / Karhenten / Karst / Histerreich / vnd in der Windischen Marck / gesessen / was stands die seind.«¹⁹ V knjigi *Ta drugi deil tige Noviga testamenta* je nagovoril vernike »Lubi Slouenci«, v nemškem predgovoru pa je nagovoril kralja Maksimilijana II. »Gnädigster Her König«, saj je želel pojasniti pomen slovenskih knjig, iz katerih se bodo lahko naučili mladina in preprosti ljudje, ki ne znajo drugega jezika kot slovenščino, najpotrebnejših zveličavnih naukov stare, prave krščanske vere in jo bodo, če bi jih zajeli Turki, ohranili in ne bodo postali Mameluki.²⁰

V *Svetiga Pavla lystuvvi, htim Efeseriem* je Trubar nagovoril plemiške pobožne žene, vdove in dekleta na Kranjskem, Spodnjem Štajerskem, Koroškem in Goriškem: »Den Hoch vnd Wolgebornen / Edlen Ehrnuesten / Erberen vnd Gottseligen Frawen / Wittiben vnd Jungfrawen / in den Fürstenthumben Crein / Vntersteyr / Kärndten / vnd in der

17 Jože Rajhman, Trubarjeva Ena dolga predgovor, 5.

18 Oskar Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden zum slowenischen und kroatischen Reformationswerk. Studien und Texte zur Kirchengeschichte und Geschichte. Fünfte Reihe Band I. Institut für protestantische Kirchengeschichte, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Wien, Ljubljana 1989.

19 Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden, 90. – Zbrana dela Primoža Trubarja XI, 17–58.

20 Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden, 117.

Grauenschaafft Görtz / etc. gesessen / Gnad vnd Frid von Gott dem Vatter / durch Jesum Christum vnsern Herrn vnd Heilandt«. ²¹ Svojim v Kristusu ljubljenim ženam, gospem, sestram, hčerkam in vsem pobožnim, ki jim je domača slovenščina (»vnserer Windischen Sprach Verwanten«), pove, da v težkih časih, ki jih je povzročala predvsem turška nevarnost, ni nobenega boljšega nauka, bolj tolažilne pridige, boljšega tolažilnega spisa, kot so *Psalmi*, ki jih je izdal prejšnje leto, in kot so pričujoča pisma Sv. Pavla. Na žene se obrača iz hvaležnosti, ker po njegovem prepričanju verske knjige v nemškem in slovenskem jeziku, ki se nahajajo v grajskih in hišnih knjižnicah, ne ležijo zaprašene po omarah, kot se to marsikje dogaja, temveč jih nagovorjene žene berejo svojim ljubim otrokom in služinčadi ter iz njih prepevajo. Iz teh knjig so poučevale slovenščino tiste, ki so bili rojeni na Tirolskem, v Avstriji in Zgornjem Štajerskem. Izjemno veliko so prispevale k pravilnemu razumevanju prave vere in celotnega katekizma. Hvaležen jim je, ker so imele velike zasluge, da je bil leta 1560 poklican iz svojega prvega Patmosa na Nemškem v domovino, kjer je lahko organiziral pravo krščansko pridigarstvo službo v Ljubljani in po drugih krajih, pri čemer so prevzemale velike stroške in mu nudile streho nad glavo ter ga obiskovale tudi v času preganjanja. Hvali jih tudi za njihovo dobrotelost, ki so jo izkazovale ljudem v težavah, v starosti, boleznih, umirajočim in ljudem v drugih težavah, ne le vernikom »naše Cerkve« temveč tudi ubogim, preganjanim kristjanom in pridigarjem iz tujine, kakor tudi tistim, ki nasprotujejo evangelijski »naši krščanski veri«. ²² Primerja jih s svetopisemskimi ženami, kot so bile Šunemka, ²³ galilejske žene, ki so spremljale Jezusa, diakonisa Fojba ²⁴ ali Lidija iz *Apostolskih del*. ²⁵ Očitno pa Trubarja k posvetilu predgovora plemiškim ženam na Kranjskem ni vodila le hvaležnost za zgoraj naštetu dejanje, temveč se zavzema za primerno pozornost, ki bi je žene morale biti deležne v Cerkvi, kot zapiše v opombi na robu, da so »žene sodedinje milosti življenja«, ²⁶ ter

21 Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden, 394. – Zbrana dela Primoža Trubarja XI, 149–163.

22 Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden, 395.

23 Druga knjiga kraljev, 4, 8.

24 Pismo Rimljanom, 16, 1.

25 Apostolska dela 16, 14.

26 Trubar citira Prvo Petrovo pismo, 3. poglavje. Delno je to v vrstici 7.

se sprašuje, »zakaj bi jim potem prepovedovali branje *Svetega pisma*. Trubar je namreč pričakoval, da ga bodo zaradi tega posvetila zmerjali »bogokletniki, neverniki, neresnicoljubni kričachi pri vinu in iz prižnic«, zato svoje posvetilo utemeljuje še s svetopisemskimi pričevanji o vlogi žena pri prerokih, pri Kristusu, apostolih, kakor tudi v zgodnjekrščanski dobi pri Tertulijanu, Hieronimu in drugih piscih, ki so našli bivališče pri poštenih ženah.²⁷

Nemški predgovor v *Noviga testamenta pvslednem deilu*²⁸ leta 1577 pa je posvetil mladim plemičem²⁹ iz Kranjske, ki so pripadali družinam, s katerimi je bil Trubar še posebej povezan, in so študirali v Tübingenu, kjer so bili z njim v tesnih stikih. To so bili Krištof³⁰ in Andrej Turjaški³¹ ter mlada gospoda Franc³² in Jakob³³ Gal. Iz predgovora je razvidno, da jim je Trubar posvetilo obljubil že v času, ko so študirali v Tübingenu, vendar je natis nepričakovano pozen, kot sam pove, zaradi dolgotrajne bolezni, zaradi starosti, pa tudi zaradi svetnih opravil ter zaradi pomanjkanja sredstev za izdajo (»vnuermüngen den Truck zu verlegen«).³⁴ V predgovoru tudi pove, da je že takrat želel izdati celotno *Novo zavezo* s komentarji, vendar je presodil, da bi stanovi v takratni finančni situaciji knjigo težko podprli. Trubar je imel prevedeno *Novo zavezo* do 12. poglavja Janezovega *Razodetja* že januarja 1572, ko je v pismu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom kranjskim« prosil za finančno podporo Andreju Savincu, da bi prevod prepisoval in korigiral. V pismu je razmišljal, da bi prevod posvetil nadvojvodi Karlu, in jih prosil za nasvet.³⁵

27 Sakrausky, Primus Truber, Deutsche Vorreden, 399.

28 Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden, 401. – Zbrana dela Primoža Trubarja XI, 223–245.

29 Den Wolgeborenen / Edlen Herren vnnd Jugkherren.

30 Herren Christophen Freyherren zu Auersperg vnd Nadlischegk [Nadlišek] / Erbcamerer in Crein vnd in der Windischen Marck / Pfandtherren zu Zobelsberg [Čušperk] / vnd zu der zeit Verwalter der Landtshauptmanschafft in Crein.

31 Herren Andre von Auersperg / Herren zu Schönberg [Šumberk], Seisenburg [Žužemberk] und Naideck [Mirna] / Erbmarschalk in Crein vnnd Windischen Marck.

32 Jungherren Frantzen Gallen zum Lueg [Predjama] vnnd Gallenstein [Podpeč pod Skalo].

33 Jacoben Gallen zum Grauenweg [Knežija] vnnd Gallenstein .

34 Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden, 404.

35 Jože Rajhman, Pisma Primoža Trubarja. Ljubljana 1986, 240.

Trubar je prepričan, da bo njegovo delo – prevodi *Svetega pisma* – njegovim pobožnim Kranjcem in Slovencem všeč (»gefallen«) in koristno, saj bodo dobili še trdnejšo podlago za pravo vero, pobožne službe, in da bodo tako še lažje razumeli in presodili, da papeški nauk, njihova vera in obredje, bogoslužje, življenje in delo niso v skladu z apostolskim učenjem, temveč so kot človeška pravila (»Satzungen«) v nasprotju z Božjo besedo ter niso ne apostolski in ne katoliški.³⁶

Razlog, da je namenil ta prevod mladim plemiškim gospodom, je Trubar utemeljil še s hvaležnostjo do njihovih plemiških družin, ker so ga njihovi pobožni predniki, dedje in babice, očetje in matere skupaj z drugimi deželani, gospemi in gospodičnami poslušali že takrat, ko je sedemnajst let pred prvim pregonom pridigal v pravem razumevanju (»in rechtem verstand«)³⁷ evangelij o Božjem kraljestvu in katekizem, in so se predali svetemu evangeliju in to javno priznali, kljub nevarnostim za njihovo življenje in premoženje, in da so pridigarjem pomagali tudi v času preganjanja.

Med plemiškimi družinami izpostavlja Auersperge, med njimi Wolfa Engelberta, sina Herbarda VIII., ki je bil v turškem ujetništvu, njegovega brata Trojana, ki je umrl leta 1571 v času študija v Padovi; ti so študirali tri leta tudi v Tübingenu svobodne umetnosti in jezike (tj. na filozofski fakulteti), predvsem pa so jih njihovi krščanski starši poslali tja zaradi učenja *Svetega pisma*. V tem času so se srečevali s Trubarjem ter izmenjavali novice, ki so prihajale iz domovine. Trubar je pohvalil poleg študijske vneme tudi njihovo plemiško obnašanje. Knjigo jim posveča še iz hvaležnosti za naklonjenost njihovih družin v času pregajanja in v upanju, da bodo bogaboječi Kranjci in Slovenci knjigo pogosteje in pridneje brali, če jo bodo oni aprobirali.³⁸

V nemškem predgovoru je izrazil še eno skrb: številni mladi plemiči, ki so bili vzgojeni evangeljsko, namreč odidejo v tuje dežele na visoke šole, ko se vrnejo odrasli domov in niso več podvrženi disciplini staršev, pa postanejo brezdelneži, pijanci, zavrzajo vsakršno vzgojo (»Zucht«), učenost, bogaboječnost, puščajo knjige ležati v prahu, nekateri med njimi zaradi časnega miru in uživanja prestopijo celo k

36 Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden, 405.

37 Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden, 406.

38 Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden, 408.

papeštvu, ne da bi se zavedali, kaj bodo za to prejeli, zagotovo časno in večno pogubljenje. Nagovorjene svari pred odpadom od prave vere in pred zapeljivostmi mesa in hudobnega sveta, kar ponuja sovražnik. Nagovarja jih, naj poslušajo in prebirajo Božjo besedo ter ji sledijo in molijo, saj bodo tako utrdili svojo vero in bodo lažje prenašali notranje in zunanje napade pri nošenju težkega križa, ki jim ga dnevno nalagajo Turki in papeštvo, ter spoznali, zakaj jim Bog to nalaga, zato pa bi ne bili pogubljeni skupaj s svetom. Svoj nauk opre Trubar na Pavlove besede v pismu Timoteju, da je »prava pobožnost koristna v vsem, ker obljublja življenje, sedanje in prihodnje,«³⁹ in nadaljuje, da so bili tega blagoslova deležni predniki Auerspergov, saj je rod star že blizu 600 let, o čemer priča kamen v obzidju na Turjaku. Tudi Galli so star, slaven in velik rod. Čeprav so številni člani teh dveh družin padli v vojnah z Benečani, s Francozi, z Ogrji in na turških mejah, kot na primer Hans Auersperg, takratni deželni glavar na Kranjskem, ki je padel leta 1529 pred Dunajem.⁴⁰ Kljub temu je rod slaven in bo takšen ostal, zato mladim gospodom svetuje, naj svojo službo in poklic opravljajo po Božji zapovedi, da bodo tudi oni deležni obljube v *Svetem pismu* (»Mogočen bo v deželi njegov zarod, rod iskrenih bo blagoslovljen«),⁴¹ medtem ko bodo brezbožni izumrli (»Njegovo potomstvo naj bo namenjeno za iztrebljenje, v naslednjem rodu naj bo njihovo ime izbrisano«).⁴² Podpisal se je kot zvest in uslužen dušni pastir milostljivih in častitih (gospodov) ter kranjske slovenske skupnosti Božje (»Gemein Gottes«, tj. Cerkve). S tem je še enkrat želel poudariti, da je njegov prevod Pavlovih pisem in njegova verska skrb namenjena celotni družbi na Kranjskem, tako plemstvu kot širšim slojem slovenskega prebivalstva.⁴³

V slovenskih predgovorih je Trubar nagovarjal slovensko prebivalstvo. Predgovor v prvem prevodu svetopisemskega teksta *Ta evangeli svetiga Matevsha* leta 1555 je posvetil »Tei pravi Cerqui Boshy tiga

39 Prvo pismo Timoteju, 4, 8.

40 Auersperg ni padel v boju s Turki, temveč je izginil neznan kam na poti na Dunaj. Miha Preinfalk, Auerspergi. Ljubljana 2005, 79.

41 Psalm 112, 2.

42 Psalm 109, 13.

43 Sakrausky, Primus Truber: Deutsche Vorreden, 411.

Slouenskiga Iesika«. Svojo povezanost z verniki te Cerkve je izrazil z zapisom, da so ga za prevod prosili, da večina ljudi v njegovi deželi ne zna drugega jezika kot slovensko in da tega jezika ne govorijo na celotnem jezikovnem področju enako (»drigazhi gouore sdostimi besedami Crainci, drigazhi Coroshci, drigazhi Shtaierij inu Dolenci tar Besiaki, drigazhi Krashouci inu Istriani, drigazhi Crouati«). Glede jezika je še povedal, da se je odločil za »Crainski Iesig in za vsakdanje besede gmainske Crainske preproste bessede, kateri usaki dobri preprosti sloueniz lahko more sastopiti«. ⁴⁴

Slovenski predgovor leta 1557 posveča krščanskim vernikom v slovenskih deželah: »Vom vsem dobrim inv bogaboiezhim Kerszhenikom, kir v tih slovenskih deshelah prebivate«. Predgovor pa začinja zelo osebno: »Mui lubi Slovenci inu bratie«. Slovenski predgovor v *Ta drugi deil tiga Noviga testamenta* 1560 je kratek, obsega le dve strani, posvetil pa ga je »Vsem Crainzom inu Slovenom« in je brez podpisa. Vendar je že v naslovu knjige poudaril, da so pisma apostolov »skusi Primosha Truberia Crainza« prvič prevedena iz različnih jezikov v slovenščino in da jih je opremil s kratkimi razumljivimi razlagami. Tudi v tekstu predgovora, ko svetuje, kako naj prebirajo tekst in opombe, nagovori bralce z »vi mui lubi Bratie inu Slouenci«. ⁴⁵

Predgovor leta 1567 v *Svetiga Pavla lystuvi, htim Efeseriem* ⁴⁶ namenja vsem »Crainzom inv Slovenom«. Slovincem je povedal, da v časih, ko razpravljajo glede vere, kdo uči prav, »mi Luterski oly ty Papeshniki«, katera je prava stara vera in katera napačna nova, najdejo zanesljiv odgovor v njegovih prevodih *Svetega pisma*, ne samo v *Psalmih* in evangelijih, ki jih je Trubar že prevedel, temveč enako v Pavlovih pismih: »Sakai vnega Pismu imate vse Shtuke, Articule inu Nauuke te praeue stare Kerszhanske Vere, vse shlaht Troshte, vissoke Boshye skriunusti, ozhitu Prerokouane od sadashnih zhasou, od Anticrista, Turka inu Papesha, inu to prauo Islago vsiga S. Pisma.« ⁴⁷

K zadnjemu delu *Novega testamenta* 1577 (*Noviga testamenta pvsledni*

44 Ta evangeli svetiga Matevsha, A 3.

45 Biblia Slavica IV, 3, 106.

46 Pisma sv. Pavla Efežanom, Filipljanom, Kološanom, Tesaloničanom, Timoteju, Titu in Filomenu.

47 Svetiga Pavla lystuvi, htim Efeseriem, Predgvvor, Biblia Slavica IV, 3, 221.

deil) je napisal Trubar 19 strani dolg predgovor, ki je njegov drugi najdaljši slovenski predgovor k svetopisemskim prevodom, takoj za *Eno dolgo predguuorjo*. Posvetil ga je »Vsem Bogaboiezhim Crainzom inu Slouenom«, pomen predgovora pa je nedvomno označil tudi s podpisom »Vash sueist star Pastyr Truber«. ⁴⁸

V predgovoru zaznamo Trubarjevo zaskrbljenost za evangeljsko Cerkev med Slovenci, ki ji grozijo različne nevarnosti. Skrbi ga pokvarjenost njegovega časa, ki odvrča ljudi od prave vere, kar je poudaril tudi v nemškem predgovoru. Miselnost, da bo iz posebnih znamenj razvidno, kdaj se bo približal sodni dan, »da sedem let pred sodnim dnem ne žene ne živina ne bodo rodile, da ne bo rasel ne sad ne žito in da se bodo godila grozna znamenja«, odločno zavrne, jih označi za »Menishke Babske Basni, Cristusu inu S. Paulu subper« ter poudari, da se pred sodnim dnem ne bo dogajalo nič posebnega, da bo, tako kot piše evangelist Luka za Noetove dni, »jedli so, pili, se ženili in se možile do dne, ko je šel Noe v ladjo in je prišel potop in vse pokončal«. ⁴⁹ Obširno razpravlja o Antikristu in razloži izvor in pomen besede, da je »*anti*« grška beseda, da pomeni po slovensko zoper (»subper«) in označuje tiste, ki so zoper Kristusa. Antikrist tudi ni eden, temveč jih je veliko, prav tako se ne bo pojavil tik pred sodnim dnem, ker obstaja od nekdaj; bil je v kači, v Kajnu, pri poganih, pri krivih (»falsh«) prerokih, krivovercih (»kezarih«), najbolj pa je navzoč pri Mohamedu in papežih, kardinalih, škofih, farjih, menihih, pri sektah (»Sectirarih«) ter zasmehovalcih zakramentov. Glede krivih prerokov se sklicuje na vv. Petra, da so bili pred Kristusom in bodo za njim, ⁵⁰ ter na sv. Janeza, ki pravi, da je bilo v njegovem času veliko Antikristov. ⁵¹ Tiste, ki se podvržejo Antikristu, ta bogato nagrajuje na tem svetu (»velike Shakle Sdenarmi, tu ie, to zhast oblast, blagu myr, pokoi, brambo tiga Suita (koker ie Cristusu na tei vissoki Gori kasal inu ponuial) daie«) v teh časih pa se to (»narvezh vtih Turkih

48 Noviga testamenta pvsledni deil, Predguuor, XXV.

49 Luka, 17, 27.

50 Drugo Petrovo Pismo, 2, 1, »Med ljudstvom pa so nastopili tudi lažni preroki, kakor bodo tudi med vami lažni učitelji, ki bodo skrivaj uvajali pogubne ločine.«

51 Prvo Janezovo pismo, 2, 4. »Kdor pravi: 'Poznam ga', pa se njegovih zapovedi ne drži, je lažnivec in v njem ni resnice«.

inu Papeshnikih iskasuie«). Pri Turkih omenja tiste, ki se poturčijo in postanejo zaradi tega bogati, kakor paše, age in kapitani, ki so potem do kristjanov slabši od pravih Turkov (»hushi tim kerszhenikom, koker ty prauī Turki«). Tudi v katoliški Cerkvi vidi bogastvo kot nagrado (»Glih taku ty Papeshniki, tim suim deio, nim velike Grady, bogate Shcofyē, debele Fare, Closhtre, Caplanye, Shenkige inu daruue daio inu poshilaio«),⁵² za to da branijo njihovo čast in oblast. Vendar Trubar ne obupuje, temveč opogumlja: »Oli per tim mi imamo leta Trosht, kir Cristus prauī, De se bō vini per tacih reuah inu Anticristih, ta Euangeli po vsim sueitu pridigal.« In ravno to se po Trubarjevem prepričanju dogaja v njegovih časih, da je namreč Bog obudil in razsvetlil s Svetim Duhom »tiga Luteria inu druge sueiste vuzhene Pridigarie«, ki razkrinkavajo Antikrista v Turkih in papežnikih. Tu ga je navdušenje kar zaneslo, tako da je verjel, da muslimanska vera pri Turkih »doli iemle«, da nekateri paše skrivaj krščujejo otroke, da se na Ogrskem v šolah otroci uče katekizem, kakor sta mu povedala dva študenta iz Erdeljske in Sedmograške; verjel je tudi, da bodo Turki prevzeli krščansko vero in da bo zato turško kraljestvo razpadlo.⁵³

Trubar je prepričan, da zunanje neprilike in sile prave vere ne morejo zatreti. Tako se sklicuje na Tertulijana, ko pravi da kri mučencev rojeva nove kristjane, prav tako daje moč tudi preganjanje, in piše, da je to očitno: »Ty Papeshniki shnih pregananem inu morienem, to Euangelsko Vero katerio oni Lutersko imenuio, le shirsho inu vegsho delaio.«⁵⁴ Ob tem pa odgovarja tistim, ki se sprašujejo, kako to, da Bog dopušča Turkom in papežnikom, da s svojo napačno vero odvrnejo toliko ljudi od prave vere, in kako to, da Turkom že 900 let dopušča uničevanje prave vere. K temu doda, da so, že kar se sam spomni, Turki osvojili velik del sosednjih dežel, skoraj vso Ogrsko, Slavonijo (»Slouensko«), Hrvaško (»Croasko«) in druge dežele. Med žrtvami bojov s Turki se še posebej spomni Herbarda VIII. Auersperga, ki je leta 1575 padel pri Budačkem,⁵⁵ ki ga primer-

52 Noviga testamenta pvsledni deil, Predguuor, XVII.

53 Noviga testamenta pvsledni deil, Predguuor XVIII.

54 Noviga testamenta pvsledni deil, Predguuor, XIX.

55 Miha Preinfalk, Auerspergi, Ljubljana 2005, 96.

ja z Gideonom iz *Knjige sodnikov*, kjer je opisan bojni pohod čez Jordan, in s Samsonom⁵⁶ v bojih s Filistejci: »Vnuuizh pred enim leitom, so nom Turki nashiga Gedeona inu Samsona Gospudi Erbartu Aurspergaria Capitana, sred drugimi Vitesi pustil pobity, nega synu riniti inu vloviti«. ⁵⁷ Za odgovor, zakaj Bog vse to dopušča, napoti Trubar bralca, naj prebere poglavji 59 in 60 v *Eni Dolgi predguuori*, sploh pa odgovarja, da je glavni razlog, zakaj Bog dopušča to trpljenje, nesprejemanje evangelija; tako je bilo v svetopisemskem času pri Judih: »Potehmal ty Iudi ne so hoteli ta Euangeli, to Risnizo poslušati, ie Bug dopustil, de tim Antichristom inu tim Falsh hudizhevim zaihnom inu lashom veruio.« Bog pa vse to dopušča tudi zaradi tega, da verne preizkusi, ali so stanovitni v pravi veri. Kot tretji razlog nadlog pa navaja da »Bug tudi perpusti te Turke Antichriste, Hynauce, Tyranne, Otroke zhes nas Gospodovati, Inu to dobro Gosposzhino, Iunashke serzhne vmeitelne Vitese pobyti oli presgudo vmreti« zaradi nepokorščine in malikovanja. Zapiše še, da gosposka, dobra ali slaba oblast, kakor tudi draginja, dobra letina, toča in lepo vreme »od samiga Boga prideio«. Kakor se vedejo ljudje do Boga, tako se vede tudi on do njih: »Koker se ty ludi pruti Bogu dershe, taku Bug pruti nim.« In tako je po njegovem treba razumeti nadloge kot kazni, kajti: »De le Bug sam te Turke, Papeshnike Antichristove Hlapce, koker druge nesrezhe, zhes Nepokurne, Malikouske kerszhenike daie inu poshile.«⁵⁸

Ker trpijo zaradi kazni vsi, »smo li Papeshniki oli Luterski, kir se imenuiemo inu hozhmo biti, ty praui kerszheniki, te stare Catoliske Evangeliske vere inu Boshy ludie«, bi morali oboji premisliti in pogledati v *Sveto pismo*, kjer so zapovedi in Božje postave, pa tudi obljube in nauki; v razlagi na robu pa piše: »Hynauski nepokurni Luterski inu Papeshniki imaiio sami nih Grehe resgledati, sakai nas Bug Santicristi tepe.« Oboji bi morali na osnovi Evangelija uvideti, da so božji besedi nepokorni tako papežniki; zanje ponovno našteje kot glavne pregrehe: malikujejo z sprevrženimi mašami, odpustki, zaobljubami, samostani, redovi, zavračajo razumljivo Božjo besedo, zapo-

56 Sodniki, 7, 14,15,16.

57 Noviga testamenta pvsledni deil, Predguuor XX.

58 Noviga testamenta pvsledni deil, Predguuor XXI.

vedi in postave, spreminjajo zakramente ter »shnih Falsh Vukum inu hynaushino boge ludi ob Dusho inu blago perpraulaio«. Prav tako pa je kritičen tudi do luteranov, ki postajajo vedno bolj nezvesti, živijo v nepokorščini, malo ali pa nobene ljubezni ne izkazujejo. »In summa, ty Luterski glih taku, koker ty Papeshniki, ta vegshi deil od nih, vtih velikih smertnih Grehah, osgorai poprei imenovani, od samiga Christusa prerokovanih, do vushes stoye.« Predvsem biča potrato, drago oblačenje, gostije, zlati in srebrni nakit, bisere in drage kamne. Prav tako šiba pojedine: »Nigdar poprei, per nikomer, per obenim Gostouanu oli Pouablenu, se nei tulikain dragih slatkih mnogeterih Ieidi inu Ryht kmalu naprei neslu inu postauilu, koker sdai, nekar le samuzh per Shlahtnikih temuzh tudi per Purgaryh.«⁵⁹ Tudi v tem vidi vzrok božjih kazni, kot navaja preroka Izaijo (3,5): »Tisti dan bo Gospod odvezel okrasje, namesto balzama bo smrad, namesto pasu vrv.« Trubar grožnjo še zaostri: vlačili jih bodo po blatu.

Vendar Trubar bodri, naj pravi kristjani take kazni razumejo pozitivno, da jih Bog z njimi noče pokončati, temveč jih pripeljati k pravi pokori, kesanju za grehe, k trdni veri in ljubezni do Boga ter k molitvi, k poštenemu in treznemu življenju in potrpežljivemu trpljenju. Trpljenje, ki ga Bog dopušča pomaga, da verni ne bodo pogubljeni z drugimi. Če se bodo ljudje ponovno obrnili k Bogu, k pravi krščanski veri, k Božji besedi prerokov in učencev, potem lahko zaupajo, da »Gospud Bug se tudi spet suo milostio inu pomozhio knom oberne, Inu nas bo pred Antichrishti, Turki, Papeshniki, Tyranni, Sludiemu inu pred Peklom ... odreshil, Inu nas bo po letim kratkim reunim lebnu, vtu suitlu nebesku Ierusalem possadil, Gdi ne bode vezh obene shalosti, bolesni selse ne Smerti, Temuzh vezhnu neisrezhenu vesselie. V tu istu pryti nom dai inu pomagai Bug Ozha sa volo siuga Synu Iesusa Cristusa Gospudi inu Isuelizharie nashiga, sred S. Duhum. Amen.« Na koncu dodaja, da piše iz Dendigena bolan. Svojo dušnopastirsko vnemo označi tudi s podpisom »Vash sueist star Pastyr Truber«.

Ker bi drugače ostalo pet strani praznih, je Trubar dodal še nada-

59 Noviga testamanta pvsledni deil, Predguor XXIII.

ljevanje predgovora in pojasnil, da je predgovor pisal pod vplivom novic, ki jih je dobival, da veliko »Kerszhenikou«, se pravi protestantov, prestopa v muslimansko (»tursko«) in katoliško (»papesko«) vero. Poleg hudičevih skušnjav vidi motive predvsem v koristoljubju in Antikristovih vrečah z denarjem. Veliko nevarnost je videl tudi v spravljujejših tonih nekaterih luteranov do katoliške Cerkve, da so namreč nekateri, »kir hote Evangelske vere biti boječi« in ne odobravajo, da »Lutrski« papeže, kardinale, škofe, duhovnike in menihe »sa te prave Antichristoue Hlapce« razglašajo ter pridigajo, naj verniki zapustijo njihov krivi nauk in božje službe. Trubar poudarja, da tega ne delajo iz sovraštva, temveč samo zaradi časti »lubiga Synu« in zveličanja vseh ljudi. Zoper katoliško stran se izraža z vso ostrino in zavračanjem; piše, da jih katoliška stran preganja, da jih lovijo in morijo, vse bi radi kmalu pobesili, sežgali ali utopili. Svojo ostrino pojmuje kot dolžnost pravega pridigarja, ki mu je od Boga naložena, da varuje ovčice pred volkovi in razkrinkava Antikrista, zato da bi ljudje ne odšli k njemu, temveč h Kristusu, vanj verovali in z njim dosegli večno veselje v nebesih.⁶⁰ Misli glede preganjanja protestantov je zapisal že leta 1575 v *Catechismusu z dveima izlagama*: »Mi lutrski pag, kir smo te prave stare božye vere, nesmo nikomer, obenimu papežniku kai žaliga sturili inu še ne misslimo. Ampag ty papežniki so v tih 50. leitih, od tih naših veliku tissuč, po nemških, slovenskih, laških, franskih, hyspaniških deželah končali inu grozovitu martrali.«⁶¹

Trubar ne navaja konkretnih primerov preganjanj, možno pa je, da je mislil tudi na pravnika Francesca Spiera iz Citadelle pri Padovi, ki ga je zaradi protestantskega mišljenja zališevala in mučila beneška inkvizicija; pod pritiskom je sicer v začetku leta 1548 »zmote« preklical, vendar je umrl že decembra istega leta. Bil je prijatelj Petra Pavla Vergerija in zaradi njegovega primera bi naj Vergerij prestopil v protestantizem. O trpljenju Spiere je Vergerij napisal knjigo,⁶²

60 Noviga testameta pvsledni deil, Predguuor XXVII.

61 Zbrana dela Primoža Trubarja II. Catechismus z dveima izlagama 1575. Ur. zbirke Igor Grdina, ur. II. knjige Fanika Krajnc-Vrečko. Ljubljana 2003, 86.

62 Pietro Paolo Vergerio junior, La historia di Francesco Spiera, il quale per hauere in varii modi negata la conosciuta verita dell' evangelio, casco in una misera desperatione, 1551.

knjige o Spieri pa so bile napisane tudi pri Poljakih,⁶³ Madžarih⁶⁴ in Čehih.⁶⁵

Za Trubarjevo zaskrbljenost glede razmer za evangeljsko vero v njegovi ožji domovini bi se zdelo, da ni imela trdne podlage, saj je bila prav v tem času reformacija v slovenskih deželah na vrhuncu. Leta 1572 je z Graško pacifikacijo doseglo velik uspeh plemstvo na Štajerskem; leto po izidu *Noviga testamenta pvslednem deilu* 1578 so to dosegla z Bruško pacifikacijo tudi protestantsko plemstvo v ostalih deželah Notranje Avstrije ter glavna mesta teh dežel. Trubar jo je poznal in omenil v pismu Deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom kranjskim 20. decembra 1579.⁶⁶ V njem je pisal o sestanku v zvezi s *Formulo concordiae*, ki ga je sklical teolog Jacob Andreae, navzoči pa so bili Theodor Schnepf, dr. Jakob Heerbrandt in dr. Janez Brenz; na sestanku je Trubar poročal, »kako je Cerkvijo na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem«. Pozitivni dosežki za protestantizem so ga sicer prepričali, vendar so ga bolj skrbele nasprotno sile v okolici nadvojvode Karla, namreč to, »kako jezuitarji in njihovi privrženci povsod z zvijačo in lažmi [...] izsiljujejo od gospoda Karla nadvojvoda avstrijskega itd. stroge odloke zoper naše pridigarje in poslušalce. Zaradi tega so se trije častitljivi deželni stanovi, na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, odločili, da znova zoper jezuite in papiste njihovo knežjo svetlost zaprosijo, naj jim pusti ostati pri določbi, ki je bila izdana v Brucku na Muri, da namreč lahko vsakdo svobodno in brez strahu je in ostane v veri augsburške veroizpovedi ali v papežniški veri, in sicer z mirno vestjo in ne da bi ga kdo zaradi tega preganjal.«⁶⁷ Nevarnost za protestantizem je videl Trubar tudi v neenotnosti protestantizma, predvsem v flacijanstvu in kalvinizmu. Zato se je Trubar zavzemal za versko enotnost in vzpodbujal stanove k podpisu *Formule concordiae*. Z njo je želel doseči, »da bi se Kristusovo kraljestvo pri vas po njegovi besedi in moči Sv. Duha širilo, da bi se zgodila njegova volja in ne

63 Stanisław Murzinowski, *Historya żaloszna a straszliwa o Franziszku Spierze, który się dla bożażni ludzkiej prawdy Pánskiej zaprzal*, 1550.

64 Zsigmond Tordai, *Historia Francisci Spierae*, 1550.

65 V češčini, je izšla knjiga brez letnice in imena avtorja, *Frantisska Spjry Cytdulánského hrozný a strassliwý Pád*.

66 Jože Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, 250.

67 Jože Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, 255.

volja hudičeva, turška ali papežniška itd. To delam tudi tudi iz občutene dolžnosti kot rojak in kot 17 let, od 30. do 47. leta pokorni, zvesti podložnik [...]»⁶⁸

Zaskrbljenost za evangeljsko cerkev je zaznati v Trubarjevem pismu Deželnemu glavarju, oskrbniku, odbornikom in blagajniku kranjskim 5. maja 1575,⁶⁹ ker je izvedel, »da hoče prevladati prekleta needinost v deželi Kranjski med gospodo in ljudstvom visokega in nizkega stanu zaradi omalovaževanja božje besede. [...] Takšna zavist namreč, sovraštvo, hudobija, ošabnost, napuh, objestnost, častihlepnost in pohlep po denarju, ki prihaja od hudiča in iz naše pokvarjene narave so zanesljiva znamenja, predhodniki in glasniki propada in pokvarjenosti naše domovine. Na tak način prihaja tudi uničenje in poguba nad našo božjo Cerkev, njeni sovražniki brezbožni papežniki pa jo blatijo in obrekujejo.«⁷⁰ Da gleda družbo na Kranjskem in tako tudi Cerkev kot enoto, je izrazil tudi v nadaljevanju pisma: »Premislite, moji dragi gospodje, kako veliko milost in dobroto je vsemogočni skazal vam Kranjcem pred drugimi narodi iz usmiljenja in zastonj, samo zaradi Kristusa, da vam namreč daje sv. zveličavni evangelij v tako čisti obliki oznanjati, sv. zakramente deliti in prejemati, vaše bogoslužje svobodno in javno opravljati, čeprav proti njim divjata hudič in Antikrist, besnita in zvijače kujeta napade in hudobijo ter zato mnoge duše trpijo škodo za večno življenje.«

Antikrist je tudi v Trubarjevem predgovoru glavni sovražnik, ki preprečuje, da bi kristjani dosegli »vezhnu vesselie vnebesih«. Zaradi tega Trubar in pridigarji tako odločno pridigajo proti njemu in vsem tistim, ki z njim držijo: »Sa tiga volo mi pridigary subper Antichrista inu zhes vse te, kir shnim dershe taku vpyemo inu pishemo.«⁷¹

Trubarjev nemški in slovenski predgovor k *Noviga testamenta pvslednemu deilu* tako izražata Trubarjevo čutenje, dojemanje in zaskrbljenost glede verskega dogajanja v domovini v sedemdesetih letih 16. stoletja, pri čemer ni v ničemer spremenil svojega odklonilnega stališča do rimske Katoliške cerkve.

68 Jože Rajhman, Pisma Primoža Trubarja, 257.

69 Jože Rajhman, Pisma Primoža Trubarja, 247.

70 Jože Rajhman, Pisma Primoža Trubarja, 248.

71 *Noviga testamenta pvsledni deil*, Predguuor XXX.